

مختصری از زندگی سید رضی مؤلف نهج البلاغه

سید رضی از اندیشمندان و مؤلفان برجسته‌ی شیعی و از سلاله سادات بود که نقش مهمی در ترویج مذهب شیعه ایفا نمود. سلسله نسب او را چنین نگاشته‌اند:

محمد بن حسین (ابی احمد) [۱] بن موسی (الابرش) [۲] بن محمد بن موسی بن ابراهیم بن موسی بن جعفر بن محمد باقر بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب [۳].

ایشان ملقب به القابی مانند سید رضی، [۴] ذو الحسین، [۵] نقیب النقباء [۶] و موسوی [۷] بود که با کنیه‌ی ابا الحسن نیز شناخته شده و شهرتش بیشتر به دلیل تألیف نهج البلاغه بود [۸]. سید رضی در سال ۳۵۹ هجری در خانواده‌ای بزرگ در بغداد به دنیا آمد [۹].

پدر و مادر سید رضی

پدر سید رضی، حسین ملقب به طاهر ذی المناقب، [۱۰] سرپرستی طالبیان (علویان) بغداد را بر عهده داشت و متصدی دادگاه مظالم و از امیران حج بود [۱۱]. وی به دلیل مقام و جایگاهش منصب سفارت خلفا و امیران را هم بر عهده داشت [۱۲]. مادر سید رضی نیز فاطمه دختر ابی محمد الحسن بن احمد، معروف به ناصر صغیر بود [۱۳]. سید رضی به دلیل جایگاه و مقام پدر و مادرش به ذو الحسین معروف شد [۱۴]. برادرش سید مرتضی نیز از بزرگان شیعه به شمار می‌رفت [۱۵].

شغل

پدر سید رضی در سال ۳۸۸ هجری، تمام مناصب خود حتی سرپرستی علویان بغداد [۱۶] را به وی منتقل کرد [۱۷].

خواب شیخ مفید

شیخ مفید - که خود یکی از بزرگان شیعه بود - شبی در عالم رؤیا دید که حضرت فاطمه (س) همراه با کودکش حسن و حسین (ع) بر ایشان وارد شد و فرمود: «عَلَمَهُمَا الْفَقْه»؛ (به آن دو فقه بیاموز). بعد از آن که شیخ مفید از خواب بیدار شد، به مسجد رفت و مدتی نگذشت که فاطمه مادر سید مرتضی و سید رضی، آن دو را نزد شیخ آورد. شیخ به جهت احترام او از جای برخاست و سلام کرد. مادر این دو سید از شیخ مفید خواست تا به دو فرزندش فقه بیاموزد. وقتی شیخ مفید این کلام را از آن مادر شنید، (به جهت تناسب آن با رؤیایش) به گریه افتاد [۱۸].

اساتید

سید رضی از محضر بزرگانی؛ مانند شیخ مفید، ابراهیم بن احمد بن محمد طبری، هارون بن موسی التلعکبری، حسن بن احمد فارسی، عبدالرحیم بن محمد معروف به ابن نباته بهره جست [۱۹]. و علم نحو را از ابوسعید سیرافی آموخت [۲۰].

شاگردان

اساتید بزرگی؛ مانند شیخ طوسی، جعفر بن محمد دوریستی، سید عبدالرحمن نیشابوری، ابن قدامه و ... از علوم سید رضی بهره بردند [۲۱].

آثار

با وجود این که بخشی از آثار سید رضی در مسیر حرکتش به سمت فارس دزدیده شد، [۲۲] اما وی توانست آثار بسیاری از خود به جای بگذارد؛ مانند:

۱. تفسیر [۲۳].
۲. المتشابه فی القرآن،
۳. مجازات الآثار النبویة،
۴. تلخیص البیان عن مجازات القرآن،
۵. الخصائص،
۶. سیره والده الطاهر،
۷. انتخاب شعر ابن الحجاج،
۸. الحسن من شعر الحسین،
۹. اخبار قضاة بغداد،
۱۰. رسائل،
۱۱. دیوان شعر، [۲۴] فتر نمایندگی مقام معظم رهبری
۱۲. حقائق التنزیل،
۱۳. مجاز القرآن،
۱۴. خصائص الأئمة (ع)،
۱۵. الزیادات فی شعر أبی تمام،

۱۶. تعلیق خلاف الفقهاء،
۱۷. تعلیق فی الإیضاح لأبی علی،
۱۸. الجید من شعر ابن الحجاج،
۱۹. الزیادات فی شعر ابن الحجاج،
۲۰. مختار شعر أبی إسحاق الصابی، [۲۵]
۲۱. نهج البلاغه [۲۶].

اوج هنرمندی سید رضی را می‌توان در گردآوری کتاب نهج البلاغه یافت که مجموعه‌ی گزیده‌ای از: خطبه‌ها، کلام‌ها، نامه‌ها، وصیت‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها، پیمان‌نامه، دعاها و کلمات قصار و حکمت‌آمیز امیر مؤمنان علی(ع) است. وی در ماه رجب سال ۴۰۰ هجری تألیف این کتاب را کامل نمود [۲۷].

وی علاوه بر مقام بلند علمی، ذوق و طبع شاعری هم داشت، [۲۸] و اشعار زیادی از وی به یادگار ماند.

وفات

وی در سال ۴۰۳ هجری، [۲۹] و یا ششم محرم و یا صفر [۳۰] سال ۴۰۶ هجری در حالی که کمتر از پنجاه سال داشت، در شهر بغداد از دنیا رفت، [۳۱] و در منزل خود در مسجد انباریین دفن شد؛ [۳۲] سپس به کربلا انتقال داده شد و در آنجا دفن گردید [۳۳]. البته برخی از متأخران، انتقال پیکر ایشان به کربلا را مورد تردید قرار داده‌اند [۳۴].

داغ وی بر برادرش (سید مرتضی) چنان سخت بود که نتوانست بر تابوت وی نگاه کند، [۳۵] و بر بدنش نماز بخواند؛ [۳۶] لذا به کاظمین رفت و هنگام غروب بازگشت [۳۷]. و در غیاب ایشان ابو عبدالله بن مهلوس علوی و وزیر فخرالملک بر جنازه سید رضی نماز خواند [۳۸].

سید مرتضی در سوگ او این‌گونه مرثیه خواند:

«یا للرجال لفجعه جذمت یدی وددتها ذهبت علی برأسی

ما زلت أحذر وردها حتی أتت فحسوتها فی بعض ما أنا حاس

رادیتها فلقیت منها صخرة صماء من جبل أشم رأس...»؛ [۳۹]

ای یاران! داد از این فاجعه‌ی ناگوار که بازوی مرا شکست، کاش جان مرا هم می‌گرفت. پیوسته از این رخداد بیمناک و برحذر بودم، تا این‌که در رسید و شرنگ مصیبت در کام من ریخت. چندی التماس کردم و مهلت خواستم، آخر هجوم آورد و به حال زارم ننگریست.

[۱] ابن عنبه حسنى، سيد احمد بن على، عمده الطالب فى أنساب آل أبى طالب، ص ۱۸۸، قم، انصاريان، ۱۴۱۷ق.

[۲] همان.

[۳] نجاشى، احمد بن على، فهرست أسماء مصنفى الشيعة (رجال نجاشى)، ص ۳۹۸، قم، دفتر انتشارات اسلامى، چاپ ششم، ۱۳۶۵ش.

[۴] عمده الطالب فى أنساب آل أبى طالب، ص ۱۸۸.

[۵] همان.

[۶] همان.

[۷] علامه حلى، حسن بن يوسف، رجال العلامة الحلى، ص ۱۶۴، نجف اشرف، دار الذخائر، چاپ دوم، ۱۴۱۱ق.

[۸] عمده الطالب فى أنساب آل أبى طالب، ص ۱۸۸.

[۹] حلى، حسن بن على بن داود، الرجال، محقق، مصحح، بحرالعلوم، محمدصادق، ص ۳۰۷، تهران، دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۴۲ش.

[۱۰] ابن خلکان، احمد بن محمد، وفيات الأعيان و أنباء أبناء الزمان، محقق، عباس، احسان، ج ۳، ص ۳۱۳، بيروت، دار الفكر، چاپ اول، بی تا.

[۱۱] همان، ج ۴، ص ۴۱۵.

[۱۲] امين عاملی، سيد محسن، اعيان الشيعة، ج ۹، ص ۲۱۶، بيروت، دار التعارف للمطبوعات، ۱۴۰۶ق.

[۱۳] همان.

[۱۴] همان.

[۱۵] رجال العلامة الحلى، ص ۱۶۴.

[۱۶] رجال العلامة الحلى، ص ۱۶۴.

[۱۷] وفيات الأعيان و أنباء أبناء الزمان، ج ۴، ص ۴۱۵.

[۱۸] ابن أبى الحديد، عبد الحميد بن هبه الله، شرح نهج البلاغة، محقق، مصحح، ابراهيم، محمد ابوالفضل، ج ۱، ص ۴۱، قم، مكتبة آية الله المرعشى النجفى، قم، چاپ اول، ۱۴۰۴ق.

- [۱۹] مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۰، ص ۱۶۷، بیروت، دار إحياء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ق.
- [۲۰] صفدی، صلاح الدین خلیل بن اَبیک، الوافی بالوفیات، ج ۲، ص ۳۷۵، بیروت، دار إحياء التراث، ۱۴۲۰ق.
- [۲۱] خوانساری، محمد باقر بن زین العابدین، روضات الجنات فی أحوال العلماء و السادات، محقق اسماعیلیان، اسد الله، ج ۶، ص ۱۹۰، قم، دهاقانی (اسماعیلیان)، چاپ اول، ۱۳۹۰ق.
- [۲۲] قفطی، علی بن یوسف، إنباه الرواة علی أنباه النحاة، محقق، ابراهیم، محمد ابوالفضل، ج ۳، ص ۱۱۴، بیروت، مکتبہ العصریة، چاپ اول، ۱۴۲۴ق.
- [۲۳] جلال الدین سیوطی، عبد الرحمن بن أبی بکر، طبقات المفسرین العشرین، ص ۳۶۴، قاهره، مکتبہ وهبة، چاپ اول، ۱۳۹۶ق.
- [۲۴] عمدة الطالب فی أنساب آل ابی طالب، ص ۱۸۹.
- [۲۵] فهرست أسماء مصنفی الشيعة (رجال نجاشی)، ص ۳۹۸.
- [۲۶] عمدة الطالب فی أنساب آل ابی طالب، ص ۱۸۹.
- [۲۷] تهرانی، آقا بزرگ، الذریعة إلى تصانیف الشيعة، ج ۲۴، ص ۴۱۳، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.
- [۲۸] إنباه الرواة علی أنباه النحاة، ج ۳، ص ۱۱۵؛ الوافی بالوفیات، ج ۲، ص ۳۷۴.
- [۲۹] حر عاملی، محمد بن حسن، أمل الآمل فی علماء جبل عامل، محقق، حسینی اشکوری، احمد، ج ۲، ص ۲۶۵، بغداد، مکتبہ الأندلس، چاپ اول، بی تا.
- [۳۰] الوافی بالوفیات، ج ۲، ص ۳۷۸.
- [۳۱] رجال النجاشی، ص ۳۹۸.
- [۳۲] خطیب بغدادی، ابو بکر احمد بن علی، تاریخ بغداد، ج ۲، ص ۲۴۳، بیروت، دار الکتب العلمیه، چاپ اول، ۱۴۱۷ق.
- [۳۳] عمدة الطالب فی أنساب آل ابی طالب، ص ۱۹۱.
- [۳۴] افندی، عبدالله بن عیسی بیگ، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، محقق، حسینی اشکوری، احمد، به اهتمام مرعشی، سید محمود، ج ۵، ص ۸۵، بیروت، مؤسسه التاریخ العربی، چاپ اول، ۱۴۳۱ق.
- [۳۵] الوافی بالوفیات، ج ۲، ص ۳۷۸.
- [۳۶] عمدة الطالب فی أنساب آل ابی طالب، ص ۱۹۱.

[۳۷] الوافی بالوفیات، ج ۲، ص ۳۷۸.

[۳۸] همان.

[۳۹] مل الامل فی علماء جبل عامل، ج ۲، ص ۲۶۵.

مرکز پژوهش‌های تعلیمی آینده سازان

وابسته به دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری

در اتحادیه انجمن های اسلامی دانش آموزان